

A KISKUNFÉLEGYHÁZI SZAKRÁLIS EMLÉKEK

Kiskunfélegyháza területe már az Árpád-korban lakott volt, ezt gazdag régészeti leletanyag bizonyítja. Már ebből a korból is van bizonyíték a keresztény vallás elterjedtségére, mivel mellkeresztek is kerültek elő sírokból.

Később, Szent István király II. törvényének templomépítésre vonatkozó cikkelyének hatására itt is felépült az első templom, bár még nem találták meg a pontos helyét. Két monostort is említenek az oklevelek, mindkettőt a mai, közeli Bugac határában.

Új fejezetet a nomád, pásztorkodó kunok 13. századi letelepedése jelentett, ez meghatározta a település további életét, és még a mára is kihat.

Kiskunfélegyháza először 'Feledhaz' néven Zsigmond király 1389-es oklevelében szerepel. Ekkor a király a középkori falut és a környékén lévő kun földek egy részét feleségének, Borbálának ajándékozta, ettől kezdve az itt élőket királynői kunoknak tekintették.

A vidék a török-kor elején, 1526-ban elnéptelenedett, és pusztá volt Félegyháza egészen az 1743-as úratelepítésig. A főként jász és palóc betelepülők egyetlen reménye a fejlődésre a településen keresztülhaladó széles főút volt. Ez a templom és a piactér között haladt át a városon. Az új lakók is erős identitás-tudatú vidékről jöttek, mégis átvették a kun identitást, melyben nagy szerepe volt a redempciónak.¹ A jász-kun redempció újra szabadalmas kerületté² tette, amúgy is előnyös helyzetét erősítette a mezővárosi ranggal járó évi négy országos vásár. Mária Terézia 1774. február 4-én emelte az akkor még viszonylag fejletlen települést a mezővárosok közé. A vásárok tartásával a városnak megélénkült a forgalma, és gyorsult fejlődése. Még a Jászsággal határos Felvidékkel is alakultak ki kereskedelmi kapcsolatai.

Ugyanakkor a betelepülők erősen katolikus vidékről érkeztek, és vallásos buzgalmuk megmaradt új lakhelyükön is.³

¹ I. Lipót a jászok és a kunok régi kiváltságait semmibe véve eladta a területet a Német Lovagrendnek. Ők nem nyugodtak bele, és kérvényeik hatására 1745-ben engedélyt kaptak, hogy pénzzel megváltsák magukat, ki-ki lehetősége szerint. Ez a redempció, mellyel még a nincstelen *irredemptus* (aki nem tudott pénzt adni) is jobb helyzetbe került, mint a többi terület feudálisan kötött jobbágjai.

² Lakói személyükben szabad emberek és mentesek a földesúri szolgáltatások alól.

³ Sokak szerint ezzel érdemelték ki az erősen katolikus Mária Terézia királynőtől a támogatást, és főképp a mezővárosi rang megelődözését is.

Kiskunfélegyházán az új lakosok helyzetének megszilárdulásával megindult a szakrális objektumok építése is. Az útmenti keresztekről már született egy jeles monográfia Fekete János tollából, melyet csak egy-két dologgal lehet ma kiegészíteni. Ezen okból csak összegzésszerűen térek ki ezekre, a kiegészítések kivételével. Általánosságban azonban elmondható, hogy általában a még meglévő keresztek állapota viszonylag jó, de a hozzájuk kapcsolódó hiedelmek felkutatása ma már szinte lehetetlen feladat. Fekete János még éppen a megfelelő időben dolgozta fel ezt a területet.

Már az újratelepüléstől kezdve vannak pontos adataink a vallásos épületekről. Az első misét 1743-ban még sátorban mutatták be, de 1745-ben már volt egy fatemplom a település központjában, melyet Szent István király tiszteletére szenteltek. Ezt faragómolnárok építették, és nádteteje volt. Ma Nepomuki Szent János szobra áll e templom régi helyén, emléket állítva neki. Később oltárkövét és ereklyéjét az épülő templom oltára alá temették.

Az első kőtemplom, ami az első középület is, a *Sarlós Boldogasszony templom*, vagyis az *Ótemplom*. 1749-ben kezdték építeni, és 1753-ban már állt. Tornyát rosszul építették, ezért egy évre rá leomlott, és újra kellett rakni, amire 1770-től került sor.⁴ Csak 1761-ben szentelte fel a váci püspök. Későbarokk stílusú. Nevét onnan kapta, hogy főoltárának képén Mária és Erzsébet találkozására látható, mely aratás idejére esett. Két külső oldalfülkéjében a magyar szentek két leghíresebbje, Szent István és Szent Erzsébet szobra található. Azóta is áll a piactér közepén, egyik legjelentősebb kulturális emlékünk és idegenforgalmi látványosságunk.

A barokk korban fellángolt a szokás, hogy a szerencsétlenségek, betegségek ellen védő, valamint fogadalmi emlékeket, szobrokat állítsanak. Ilyen Félegyházán a *Szentháromság-oszlop (1–2. kép)*. A Szent István templom közelében lévő szobor valószínűleg a pestisjárvány utáni fogadalmi emlék a késő barokk idejéből. *Pestises emlékműnek* is szokták nevezni. Készítője nevét és készítésének pontos idejét nem lehet tudni, de csak 1886-ban tették fel oszlopára, mai helyére. Talapzatát Jablonszky Vincze és Jablonszky Andor készítette.

A Béke téren, a Sarlós Boldogasszony templom előtt található a *Fájdalmas Krisztus (3. kép) szobor*, melyet a köznyelv *Bánkódó Krisztusnak* nevez. Festett homokkő szobor, melyet 1774-ben faragtak, és 1775-ben állítottak a helyére. Felújítása óta kezében ott van az arany nádszál is, mert a hogy a Biblia mondja: „A megroppant nádat nem töri le, a pislákoló mécsbelet nem oltja el, míg győzelemre nem viszi az igazságot.” (Mt 12.20)⁶

A város egyik büszkesége, a *Nepomuki Szent János szobor (4. kép)*. A Városháza előtti tér közepén áll a város védőszentjének szobra. 1799-ben tették erre a helyre,

⁴ Ez zsindeletetős volt, és 1803-ban kapott rézborítást.

⁵ Illetve az Ószövetségben is van hasonló utalás: Ézsaiás 42.3

ahol a városalapítók fatemploma állt. A szent különös tisztelete minden bizsonnyal még az idetelepült jászoktól maradt ránk. Később eltávolították (1950-ben), és csak 1994-ben, felújítása után került vissza ide, régi helyére. A szobor talapzatát ledöntésekor a földbe süllyesztették, amit ott is hagytak mind a mai napig. Sokak szerint ez is azt bizonyítja, milyen barbár módon jártak el vele, de értelmezhetjük úgy is, hogy ezzel jelképesen eltemették, mint az elkorhadt fakeresztek hamvait szokás. A szobrot Mayer János kőfaragó és Ritter János kőfaragó készítette. Különlegessége abban rejlik, hogy sehol a közelben nincs, és nem is volt vízfolyás, e tekintetben tudtommal egyedülálló a magyar Nepomuki Szent János-emlékek között. Létét egyedül a betelepült jászok magukkal hozott tiszteletével tudom magyarázni.

Az 1800-as évek elején épült fel a város *Kálváriája* (7. kép) Pintér Mátyás adományából. Akkori helyéről azonban 1828-ban, a terület átalakítása miatt elköltöztették mai helyére, a Közel-Szőlőbe, és az 1829-ben, a Hétfájdalmú Szűz tiszteletére felszentelt Kálvária kápolnán helyezték el (5–6. kép).⁸ Ez a félig földbe süllyesztett, a Koponyák hegyét imitáló épület félköríves szentélyű, és mint a szobrok, fehérre van meszelve. Két sorban 7–7 stációoszlop vezet hozzá, melyeket felújítottak, és ellátták új tűzzománc képekkel. A Kálvária földjére egy nagy és szépen faragott székykapu vezet, melyet az erdélyi Korondtól, testvérvárosunktól kaptunk. A kommunizmusban tönkrement, szarvasmarha-legeltetésre használt terület végre újra szépen kialakított hely. Ma már egyetlen hibájának róható fel, hogy kivágták az összes, öreg olajfát (helyesen: ezüstfa), s nem ültettek helyette, ezért most egyetlen egy sem található ott, holott ez minden kálvária jellegzetessége lenne.

A kiskunsági szakrális emlékek sajátos csoportja a *Kiskunsági Madonnák*⁶ Ezek minden bizsonnyal a Lőcse, Eperjes, és Kassa központú barokk faszobrászat hatására jöttek létre. Emellett a Nyitra megyei Sasvári Boldogasszony szobrát említik előképeként, ahová gyakran zarándokoltak a jászok és a palócok.⁷ Még Félegyháza újjraalapítása után is eljártak erre a szent helyre. Így hozhatták magukkal 1815 körül azokat a mintákat, típusokat, melyek jellemzik a Kiskun Madonnákat (8. kép).

Ezek a puhafából faragott szobrok általában körülbelül 31–37 cm magasak, szembe néző, álló Máriát ábrázolnak, kinek bal kezében ül a gyermek Jézus. Ruhájuk hosszan redőzött. Fejükön korona van kereszttel, és így csak a Jászságban és a Kiskunságban ábrázolják a Szűz Máriát. Ebben nem csak az Ég Királynőjének szimbóluma rejlik, hanem a redempciót elősegítő Mária Terézia képe is.

Ezek a faragott Madonnák több típusba sorolhatóak,⁸ és ma már tudományosan megdőlt az a feltevés, hogy egyetlen faragótól, illetve faragó iskolától származnának. Több idős ember elmondásából kitűnik, hogy illet bárki faraghatott,

⁶ A legátfogóbb képet eddig erről SÜMEGI 2000. 51. adta.

⁷ JORDÁNSZKY 1836, 20–24; BÁLINT – BARNÁ 1994. 168–169.

⁸ SÜMEGI 2000. 51. oldaltól. Részben eltérő véleményt fogalmaz meg BARNÁ GÁBOR 1993. 207–212.

aki kedvet érzett rá, így néhány bizonyíthatóan egyszerű pásztoember alkotása. Szóbeli közlésekből azt is tudjuk, hogy ezeket a szobrokat elkészültük után a templomban meg is áldatták. Gyakran *Jézuska* kezében nyitott könyv látható a kinyilvánított tudás szimbólumaként. Ritkább típusa a *Pieta*, mikor *Máriácska* a már halott Jézust tartja ölében. Nagyobb részük eredetileg a lakóházak homlokzati fülkéjében állt (9. kép), és onnan őrizte a házat. Ha a lakáson belül voltak elhelyezve, kedvelt helyük az almárium volt, vagy pedig mivel a hátoldaluk laposra volt hagyva, a falra is szerelhették őket az úgynevezett *szent sarokban*. Ezek a kiskunsági katolikus emberek Mária-tiszteletének jelképei, és emellett e vidék paraszthajlékainak kultusztárgyai.

A félegyházi katolikusok már 1745-től kezdve szerettek volna alkalmas időben építeni egy fogadalmi templomot védőszentjüknek, Szent Istvánnak tiszteletére. Állítólag a betelepülő jászok és palócok Szent István királyhoz hasonlóan felajánlották földjüket, boldogulásukat a Szent Szűz oltalmába.

Végül 1802-ben tették le az új templompénztár alapjait, de csak 1873-ban kezdtek el építeni a főutcán, az akkori szénapiacon a *Szent István templomot*. Ezt Pártos Gyula tervezte neoreneszánsz stílusban. Az oltárkép Szent Istvánt ábrázolja, ahogy felajánlja koronáját a Magyarok Nagyasszonyának. 1880-ban szentelte fel a váci megyés püspök, de belső terét csak 1938–39-ben festették ki.

Mellette állították fel 2005. augusztus 20-án városunk legújabb büszkeségét, *Szent István szobrunkat* (10. kép). E régen áhított bronzszobor Hunyadi László marosvásárhelyi szobrászművész alkotása. A helyi polgárok összefogása által született meg, a Kultúráért Határok Nélkül 2001. Alapítvány segítségével, míg az elkészítésével megbízott helyi mesteremberek sem az anyagért, sem munkájukért nem fogadtak el pénzt. Bábel Balázs, a Kalocsa-Kecskeméti Főegyház-megye érseke szentelte fel ünnepélyes keretek között. E nemességét, erőt sugárzó szobor karddal a jobbában ábrázolja Szent Istvánt, míg másik kezében az országalma pihen. Védelmeszként magasodik fölénk, mutatja, hogy amit megalapított a kereszt által, azt a kard által őrzi meg.

1861-ben Kalmár József lett a Kiskun Kerületek kapitánya, aki feleségével, Fazekas Annával⁹ nagyon sokat adakozott a város javára. Ennek egyik eredménye a *Kalmár kápolna* felépítése. (11. kép) Ezt a Szentháromság tiszteletére szentelték fel, de mindenki csak megálmodóiról kapott nevét ismeri. 1875–76-ban épült, és ezt is Pártos Gyula tervezte, szintén neoreneszánsz stílusban. Ez lett a mindig ajánló Kalmár család temetkezési helye. Később a kápolna udvarát elkerítő fasorompó helyett az özvegytől vas díszkerítést kapott, és ártézi kutat is fúratott elé 1897-ben. E fölé emeltek egy öntöttvas angyalszobrot, így elnevezték ezt *Angyalos kútnak* (12. kép). Magas öntöttvas talapzaton áll az imádkozó angyal, míg alatta a

⁹ Erről az asszonyról maradt fenn adatként az útmenti kereszték állításához kapcsolódó *keresztanyaság* szokása is. Sajnos az pontosan nem derül ki, mi is volt a kereszték keresztanyjánk feladata a szenteléskor és azt követően.

négy oldalon lévő oroszlánfejek száján folyik a tiszta ivóvíz. Mindez készítésekor, mikor a kutak vize gyakran fertőzött volt, igazi kincs lehetett.

1899-ben felállítottak az *Újtemplom* mellett egy *Szent Család szobrot* (13. kép). Ennek elhelyezése a Szentháromság szobor mintájára történt, rá szimmetrikusan a templom másik oldalán. Vasráccsal kerített oszlop, melynek tetején Jézus, Mária és József szobra áll.

Az *Ótemplom* előtt álló *Magyarok Nagyasszonya-szobrot* (14. kép) Szabó Flórián tanító állíttatta Trianon tragédiájának emlékezetére. A mészkö szobor Corte Guidon alkotása. Az emlékmű átadása 1929. november 24-én, míg szentelése december 26-án Szent István napján volt. Toldy Jenő apát-plébános tiltakozott a szobor ellen, mivel a táblája¹⁰ megörökíti állíttatója nevét, melyet hivalkodónak gondolt, így 1930-ban város rendeletileg átvette az egyháztól a szobrot. Sajnos ez is azt a széthúzást mutatja, mely ekkor e város egyházi és világi vezetői között volt tapasztalható a korabeli iratok alapján.

A település sacralis emlékeit bemutatva elérkeztem a leginkább feldolgozott fejezethez, az *útmenti kereszt*ek elmúlt majdnem húszévtizedes történetének bemutatásához.

1799-ben állították az első kőkeresztet, az úgynevezett *őskeresztet*, vagy *Morvai keresztet*. Ez lett a mintája az elkövetkező, főképp magánszemélyek által rendelt keresztnek. A kezdetektől fogva meglévő azon törekvések ellenére, hogy keresztet csak tartós anyagból, tehát ne fából állíttassanak, még a 20. századból is van példa rá. Nagy bánatomra erről nem sikerült még képet készítenem, de a Fekete János által 14-essel jelzett, 1922-ből való Csanyi úti fakereszt ma is áll, bár nagyon rossz állapotban. Míg a kőkereszteket főképp Pesti mesterek készítik, a fakereszteket helyi parasztspecialisták, vagy az itt virágzó szelmalmok faragómolnárai. Krisztus testét nem fából készítik el, hanem plébából vágják ki és festik. Ezen a területen sajátságos, hogy a vízvetőket nem díszítik.

Fekete János 1980-ban elkészült tanulmánya óta eltelt időben csak egyetlen keresztet állítottak: 1990-ben a fatimai szobor Kiskunfélegyházára vándorlásának alkalmából, a Tiszaalpár felé vezető útra. Ez egyszerű kőkereszt, kicsi öntött fém Krisztussal, talapzatánál márványtábla hirdeti állításának okát.

Emellett egy kőkeresztet, az úgynevezett *Tarjányi keresztet* nem régen nagyon szépen felújítottak. Ezt a család Németországba költözött leszármazottai szorgalmazták illetve fizették. Lám, ők nem felejtnek!

A kereszték állapota általában viszonylag jó, de úgy tűnik, tiszteletük lassan feledésbe merül. Egyre többet látni virág nélkülit, gazos földűt, esetleg csináltvirággal díszítettet. Általában idős asszonyok igyekeznek figyelni az útmenti keresztkekre, gondoskodni időnként róluk, ahogy lehetőségük van rá, de sajnos

¹⁰ A pontos felirat: Magyarok Nagyasszonya / Könyörögj értünk / A Te megcsonkított Nagymagyarországod / Feltámadásába vetett törhetetlen hittel / Állította Szabó Flórián rom. kat. / tanító az 1929. évben

egyre kevesebb az ilyen asszony. Ebből az a következtetést tudom levonni, hogy a közösség figyelmének periferiájára szorult, s az ma már másra irányul.

A pusztuló, de néprajzilag, művészileg igen értékes faragott fa keresztek megőrzéséről a Kiskun Múzeum gondoskodik.

Mindezek mellett, a kereszteket figyelmen kívül hagyva, a legtöbb sacralis emlék állapota kiválónak mondható, azt kell megállapítanom, hogy a meglévő sacralis emlékeket igyekeznek megőrizni Kiskunfélegyházán, de ritkán állítanak újabbat.

Irodalom

Barna Gábor

1993 A kiskunsági Mária-szobrok eredetéről. *Néprajzi Értesítő* 75, 207–214.

BÁLINT Sándor – BARNA Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok (A magyarországi búcsújárás története és néprajza)*. Budapest, Szent István.

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet (szerk.)

1999 *Kiskunfélegyháza helyismereti könyve*. Kiskunfélegyháza.

FEKETE János

1984 Kiskunfélegyházi útmenti keresztek. *Ethnographia* 95. 80–106.

IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor (szerk.)

1985 Olvasókönyv Kiskunfélegyháza történetéhez. Kecskemét.

JORDÁNSZKY Elek

1836 *Magyar országban 's az ahhoz tartozó Részekben lévő bődöságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása*. Pozsony.

SÜMEGI György

2000 *Kiskunsági Madonnák*. Bibliotheca Cumanica 3. Kiskunfélegyháza.

Szent Biblia, (fordította Károli Gáspár)

1996 Magyar Bibliatársulat, Budapest

Szilvia Szikszai

SACRED MONUMENTS OF KISKUNFÉLEGYHÁZA

After the Turkish invasion (1526-1686) in 1743, Kiskunfélegyháza was resettled by Catholic settlers of Northern Hungary (Jász and Palóc people). The development of the settlement was determined by the Redemption (1745) and the event of gaining the title of market town (oppidum) (1774).

Thus, the sequence of public sacred monuments started at the end of the 18th century with the plague memorial, and later with the so called Image of Sorrows (Christ, as the Man of Sorrows) and the first stone roadside crucifix. The sequence continues with the statue of Saint John of Nepomuk – the patron saint of the town –, a popular saint of the time, and with the erection of a calvary and a statue of Saint Stephen (2005) up until today.

It is a specialty of Kiskunfélegyháza to place so called Cuman Madonna statues carved of wood into gable niches of dwelling houses.

1. kép: Szentháromság oszlop, barokk

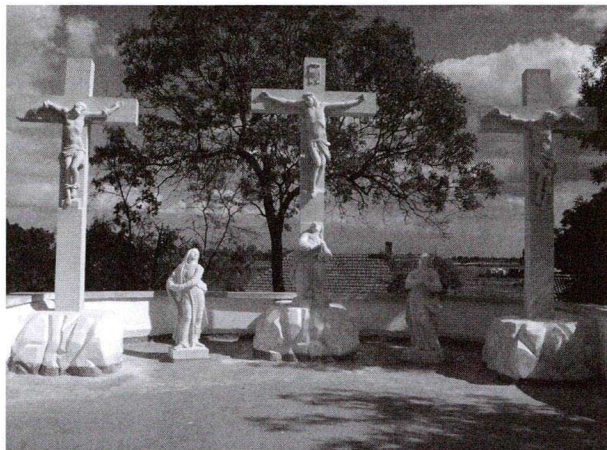

3. kép: Bánkódó kép, Bánkódó Krisztus, Fájdalmas Krisztus, 1775

2. kép: Szentháromság szobor részlete, Sz. Borbála

5. kép: Kálvária, 19. sz. eleje.
Fénykép: Gulyás Sándor

6. kép: Kálvária kápolna
Fénykép: Gulyás Sándor

7. kép: Kálvária stációk,
korondi (testvérváros)
székelykapu.
Fénykép: Gulyás Sándor

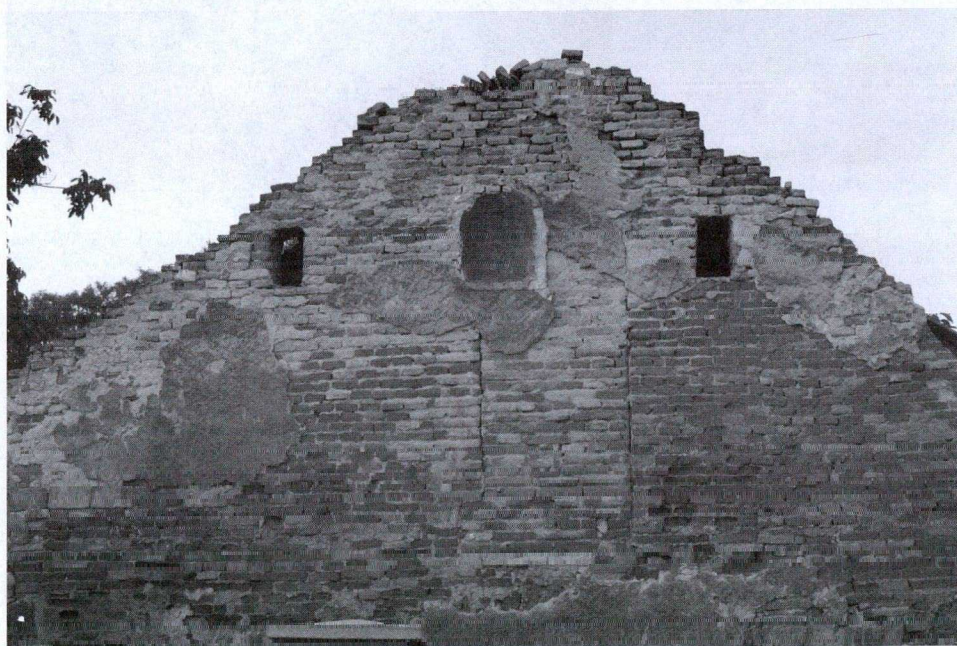

4. kép: Nepomuki Szent János szobor,
1799

8. kép: Kiskun Madonna

9. kép: Fülke az Óplébánia homlokzatán, 1755

10. kép: Szent István szobor, 2005.
Fénykép: Gulyás Sándor

11. kép: Kalmár kápolna 1875-76
Fénykép: Gulyás Sándor

12. kép: Angyalos kút 1897 Fénykép:
Gulyás Sándor

13. kép: Szent Család szobor 1899

14. kép: Magyarok Nagyasszonya szobor
1929

15. kép: Kereszt, Nefelejcs utca

16. kép: Kereszt, Kossuth utca